БАЦЬКАЎШЧЫНА

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 30 Н. ФЭН.

ВОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „BAĆKAUŠČYNA“ („VATERLAND“)
Herausgeber: Wladimir BORTNIK

Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Baćkauščyna“ („Das Vaterland“), (13 b) München 19, Schliessfach 69.

Druck: „LOGOS“, Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 19, Bothmerstr. 14

Цана: Нямеччына: на год — 14,— м.; 6 м-цаў — 7,50 м.; 3 м-цы — **4,25 м.; ЗША і Канада:** на год — 8,— д.; 6 м-цаў — 4,50 д.; 3 м-цы — 2,50 д.; 1 нумар — 0,20 д. **Ангельшчына й Аўстралія:** 39 шыл.; 21 шыл.; 12 шыл.; 1 шыл. **Бэльгія:** 210 фр.; 120 фр.; 75 фр.; 5 фр. **Францыя:** 800 фр.; 450 фр.; **250 фр.;** 20 фр. **Аргентына:** 80 пэз.; 45 пэз.; 25 пэз.; 2 пэз. **Перасылка лётніцкай поштай аднаго нумару газэты каштуе дадаткова:** у ЗША і Канаду — 40 фэнігаў (10 ам. цэнт.); у Аргентыну — 70 фэн. (17 ам. ц.); у Аўстралію — **90 фэн.** (22 ам. ц.). Падвойныя нумары каштуюць падвойна.

Банковае конто: Zeitung „Baćkauščyna“, Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE“ | DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND“ | THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER "THE FATHERLAND"

№ 46 (380) — Нядзеля, 17 лістапада 1957 г. — ГОД ВЫДАНЬНЯ 11

Крывавы білянс Кастрычніка

Савецкая гістарыяграфія цьвердзіць цяпер, што толькі бальшавіцкая кастрычніцкая рэвалюцыя 1917-га году й бальшавізм наагул зь ягонай нацыянальнай палітыкай зразумелі патрэбы беларускага народу і **«упяршыню ў гісторыі стварылі запраўды вольную беларускую дзяржаву»**, — як гаворыць, прыкладам, Гарбуноў у часапісе «Коммуніст Беларусі» за красавік гэтага году. Што-ж у запраўднасьці дала гэтая рэвалюцыя і бальшавізм беларускаму народу?

Перш за ўсё трэба адразу адзначыць, што бальшавізм быў заўсёды чужы беларускаму народу. У водказ на кастрычніцкую рэвалюцыю ў Расеі. Беларусы склікалі ў студзені 17-га году Ўсебеларускі Кангрэс, які паставіўся яўна варожа да бальшавізму. Выбраная гэтым Кангрэсам Рада абвесьціла Беларусь актам 25-га Сакавіка 1918-га году незалежнай дэмакратычнай рэспублікай, якая мела ахопліваць усю этнаграфічную Беларусь.

Што бальшавізм быў Беларусам чужы, не хавалі раней і самі бальшавікі. Кнорын, у выданай ў 1925-ым годзе кніжцы «1917 год в Белоруссии и на Западном фронте», між іншага пісаў: «Ад **расейскага** бальшавізму, ад **Расейскай** Сацыял-дэмакратычнай Работніцкай Партыі (бальшавікоў), а не ад нацыянальна-сацыялістычных партыяў ідзе гісторыя камунізму на Беларусі». Ведамы-ж камуніст Цанава ўжо ў 1951-ым годзе прызнаўся: «Перамогу савецкай улады ў Беларусі ў значнай ступені забясьпечыў той факт, што тут праходзіў заходні фронт, на якім былі сканцэнтраваныя масы работнікаў і сялян **цэнтральных раёнаў Расеі**, апранутыя ў жаўнерскія шынэлі». (падкр. наша — П. З).

Аднак усё большы рост нацыянальнага руху ў Беларусі прымусіў бальшавікоў пераглядзець свае папярэднія пазыцыі ігнараваньня беларускага пытаньня. Найбольшым-жа ўдарам для іх было абвешчаньне Беларусі дэмакратычнай рэспублікай. У супрацьвагу, 23-га сьнежаня 1918 году Цэнтральны Камітэт расейскай камуністычнай партыі бальшавікоў прымае пастанову аб стварэньні Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі.

Трэба сказаць, што гэтая Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка Беларусі мела абыймаць практычна ўсе беларускія этнаграфічныя землі. На чале ўраду быў пастаўлены Беларус Зьмітро Жылуновіч. Усё гэта аднак было толькі часовым.

Ужо у канцы студзеня 19-га году ЦК Расейскай камуністычнай партыі прыймае пастанову аб зьліцьці Беларускай і Літоўскай савецкіх рэспублік у Літоўска-беларускую Савецкую Сацыялістычную Рэспубліку, якая была фармальна абвешчаная 17-га лютага 19-га году. Ад Беларусі былі адарваныя Магілеўская, Віцебская і Смаленская губэрні й былі далучаныя да Расейскай Савецкай Фэдэратыўнай Сацыялістычнай Рэспублікі. З ураду былі выключаныя беларускія камуністыя на чале з Жылуновічам, які пазьней быў зьліквідаваны.

Накінутая бальшавікамі Літоўска-Беларуская Савецкая рэспубліка не магла задавальняць ні Беларусаў, ні Летувісаў. Апошнія ўжо здолелі стварыць сваю незалежную дзяржаву. Таму ўжо ў ліпені 1920 г. склікаецца паседжаньне бальшавіцкага Менскага Ваенна-рэвалюцыйнага Камітэту, на якім ізноў прымаецца «Дэклярацыя аб абвешчаньні незалежнасьці савецкай сацыялістычнай рэспублікі Беларусі». Гэтая рэспубліка абыймае цяпер толькі шэсьць паветаў Менскай губэрні. Толькі ў 1924 годзе, на дамаганьні беларускіх камуністых да Беларусі далучылі многія раёны Віцебскай, Гомельскай, і некалькі раёнаў Смаленскай губэрняў. Аднак вялікая частка этнаграфічных земляў Беларусі й надалей засталася паза межамі БССР.

У 20-х гадох, у толькі-што створаных нацыянальных рэспубліках існавала яшчэ адносная свабода нацыянальна-культурнага разьвіцьця. У БССР пачало цьвісьці нацыянальнае будаўніцтва. Камунізм тут быццам адыйшоў на задні плян. Гэта былі аднак толькі часовыя ўступкі бальшавікоў, якія спачатку ня мелі магчымасьці здушыць народныя імкненьні. Рэакцыя расейскага чырвонага імпэрыялізму нечакана праявілася ў канцы 20-х гадоў і яна была вельмі жорсткай.

У Беларусі першай ахвярай гэтай рэакцыі была адноўленая ў 1922 годзе Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная Царква, галава якое мітрапаліт Мэльхісэдэк быў ужо арыштаваны й сасланы ў 1926-ым годзе. Агулам, да пачатку 30-х гадоў на Беларусі было арыштавана й саслана 3 600 сьвятароў і зьліквідавана 2 800 прыходаў Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы. Усьлед за гэтым прыйшла чыстка ў урадзе БССР і ў вышэйшых навуковых установах. Асабліва пацярпела Беларуская Акадэмія Навук. На працягу 1929-30 гадоў была зьліквідаваная бадай уся нацыянальная эліта. Паводле няпоўных дадзеных, на працягу гэтых гадоў у адным толькі Менску было арыштавана, зьліквідавана ці саслана больш за 300 асобаў высокакваліфікаванай інтэлігенцыі. У ліку рэпрэсіяваных было 13 запраўдных сяброў Беларускай Акадэміі Навук, 72 ведамых навукоўцаў і прафэсараў, 60 пісьменьнікаў і паэтаў, вялікая колькасьць кампазытараў, мастакоў, а таксама інжынэраў і эканамістых. У гэты-ж час праводзіцца таксама запрыгоненьне сялянства ў форме прымусовай калектывізацыі. Сотні тысяч сялянскіх гаспадарак былі разбураныя, а сялянскія сем'і сасланыя ў Сібір.

Паўторная хваля масавага тэрору супраць беларускай інтэлігенцыі пачалася ў 1933 годзе. Яна ахапіла ўсю тэрыторыю БССР, і закранула ня толькі гарады, але й сельскія мясцовасьці. У 1933 годзе ў бальшыні былі рэпрэсіяваныя Беларусы малодшага пакаленьня, якія выйшлі із савецкіх школаў: дацэнты, асьпіранты, маладыя пісьменьнікі і паэты, пэдагогі, арганізатары й кіраўнікі краязнаўчай працы ў правінцыі. Разам з масавым зьнішчэньнем інтэлігенцыі, бальшавікі зьнішчалі таксама нацыянальна-культурныя вартасьці. Такім чынам, на загад з Масквы, толькі ў 1935 годзе было сканфіскавана й зьнішчана 1778 паасобных працаў і зборнікаў зь гісторыі, этнаграфіі, фальклёру беларускага народу, а таксама літаратурныя й навуковыя працы — агульнай колькасьцяй каля 12-ці мільёнаў экзэмпляраў.

Урэшце, у 1933 годзе была праведзеная рэформа беларускай мовы і пісьма. Яна была праведзеная пад выглядам «пралетарызацыі» «ачышчэньня» мовы ад нанosаў нацыяналістычных элемэнтаў. На самай-жа справе гэта быў факт бідавочнай усім русыфікацыі беларускай мовы.

1936-38 гады, гады сталінска-яжоўскага тэрору, таксама выклікалі вялізарныя ахвяры ў беларускім народзе. Цяпер зьнішчаліся рэшткі інтэлігенцыі, грамадзкія працаўнікі й асабліва сялянства прыгранічных раёнаў.

У 1939 годзе Заходняя Беларусь, якая дасюль знаходзілася пад польскай акупацыяй, апынулася пад бальшавікамі. Пачаліся новыя рэпрэсіі. Толькі на працягу 1939-41 гадоў з гэтай часткі Беларусі было дэпартавана больш за сто тысяч Беларусаў, высылалі беларускую інтэлігенцыю, удзельнікаў анты-савецкіх паўстаньняў 1918-20 гадоў, якія ўцяклі ў Польшчу, духавенства, сяброў масавай арганізацыі «Беларуска-работніцкай Грамады», і навет сяброў камуністычнай партыі Заходняй Беларусі. Але найбольш жудасныя масавыя дэпартацыі беларускага насельніцтва былі праведзеныя пасьля выгнаньня Немцаў зь Беларусі. Высылаліся ня толькі гэтак званыя калябаранты, але й духавенства адноўленай Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы, і наогул інтэлігенцыя, якая засталася на акупаванай Немцамі тэрыторыі.

Дэпартацыя беларускага насельніцтва працягваецца й да сяньняшняга дня. Пад выглядам асваеньня цалінных земляў і пабудовы сацыялізму ў Сібіры, бальшавікі высылаюць тысячы беларускай моладзі, ня глядзячы на тое, што беларускія землі пусьцеюць і зарастаюць хмызьняком. У выніку, тэрытарыяльная Беларусь, якая, паводле афіцыйных дадзеных, у пачатку 50-х гадоў налічвала каля 10 мільёнаў чалавек, у 1956 годзе мела толькі восем мільёнаў жыхарства. Калі сярэдні прырост гадоўслага насельніцтва па ўсім Савецкім Саюзе за апошнія два гады раўнаецца 6,26 працэнтаў дык у Беларусі ён дасягае толькі 2,63 працэнтаў. Чым усё гэта тлумачыцца? Толькі калянізатарскай палітыкай чырвонага Крамля й плянавым зьнішчэньнем беларускага народу. Да гэтых стратаў у жыхарстве трэба дадаць вялізарнае вынішчэньне нацыянальных і культурных дасягненьняў беларускага народу й поўнае эканамічнае абяднеоьне нашай Бацькаўшчыны.

Вось што «дала» кастрычніцкая рэвалюцыя Беларусі.

П. Залужны

Цэзарава — цэзару, Божае — Богу

У юбілейным нумары «Бацькаўшчыны» Архіп Папліска ў сваім фэльетоне пісаў пра змаганьне сьвецкіх і духоўных дзейнікаў за ўладу ў Канадзе й абвесьціў конкурс на два пытаньні: першае — хто пераможа, другое — ці будзе перададзены Беларускі Дом парахвіі? Магчыма я на гэтыя пытаньні адкажу і, такім чынам, выграю конкурс.

Вось-жа, калі ў Нью Ёрку здабудуць перамогу духоўныя дзейнікі, то гэта самае станецца ня толькі ў Канадзе, але і ў іншых беларускіх асяродках. Таксама, калі духоўныя ўлады заваладаюць Беларускім Домам у Нью Ёрку, тое будзе і ў Канадзе.

Тут шмат хто можа зьдзівіцца, што Беларусы ў Нью Ёрку маюць будынак. Так, маюць, ды шчэ які. Купчу падпісалі 15 кастрычніка сёлета, урачыстыя ўваходзіны ў царкву зрабілі 3 лістапада. Пытаньне чаму ў «Бацькаўшчыне» аб гэтым нічога ня пісалі, дык гэта справа ейнага карэспандэнта. Праўда, калі гэты карэспандэнт быў яшчэ ў рэдакцыі, дык часьценька заклікаў пісаць у газэту зь беларускага жыцьця, а цяпер сам гэтага ня робіць. Патутэйшаму кажучы, ён пачынае вучыцца плаваць у саладусе. Але гэта не на тэму.

Вяртаючыся да тэмы, трэба адцеміць, што як толькі Камітэт набыцьця Беларускага Народнага Дому зрэалізаваў куплю (пад камітэтам разумеецца К. Мерляк), то ад першага дня пачалося змаганьне за разьмяшчэньне: дзе будзе канцылярыя БАЗА, бібліятэка й г. д.

Каб было ўсім ясьней — крыху гісторыі.

Камітэт набыцьця Беларускага Народнага Дому ў Нью Ёрку быў заснаваны яшчэ ў 1952 годзе. Ён зьбіраў грошы, каб купіць дом для грамадзка-культурных патрэбаў. Але перад Вялікаднем сёлета, калі Расейцы спал носу купілі царкву, у якой маліліся Беларусы, і якую наша слаўная Царкоўная Рада купляла ад даўжэйшага часу, Камітэт БНД, каб ратаваць беларускі прэстыж, пастанавіў па магчымасьці спалучыць гэтыя дзьве справы, г. зн. набыць адпаведны будынак, дзе-б мясьціліся царква й грамадзкія арганізацыі.

Дзякуючы актыўнай дзейнасьці Камітэту (К. Мерляка) і дапамозе кангрэсмэна Фрэнсіс Э. Дорн удалося хутка й выгадна купіць Прэзьбітэр'янскую царкву.

Царква месьціцца ў цэнтры Брукліну пры галоўнай авэнідзе Атлянтык і Бонд вуліцы Вялікі будынак (40 на 80 футаў) мае два паверхі й падвал.

Першая сутычка была за тое, дзе мае быць царква — нанізе, ці наверсе. Аргуманты адных: наверсе завялікая заля на царкву, а нанізе — якраз падыходзіць, ёсьць кватэра для Ўладыкі й дзьве канцылярыі. Аргуманты іншых: не кананічна, каб над царквою танцавалі, пагроза пераходу ў расейскую юрысдыкцыю. Сьвецкія дзейнікі, каб не разгортваць вялікага бою ды ўзяўшы на ўвагу аргуманты духоўных уладаў, згадзіліся, каб царква была наверсе, але з тым, што там мае быць месца таксама на два пакоі для грамадзкіх патрэбаў.

Але на гэтым не канец. Духоўныя ўлады, пабачыўшы, што сьвецкія адступаюць ня хочуць даць ні аднаго фута наверсе, ізноў аргумэнтуючы канонамі й пераходам у іншую юрысдыкцыю.

Чым гэта скончыцца — няведама, але сумная справа, што духоўныя ўлады Нью Ёрку ня ведаюць што належыць Богу, а што цэзару.

У кажным выпадку паводля духоўных уладаў Царква й малітва ў грамадзкім жыцьці — гэта самае асноўнае, а рэшта ўсё другараднае. Беларуска-Амэрыканскае Згуртаваньне купіўшы будынак, мусіць быць далей на падсуседзях, бяз рэпрэзэнтацыйнай канцыляры, залі на культурныя вечары, залі на ўрачыстасьці, школы й бяз прытулку для моладзі.

Але-ж, грамадзкае жыцьцё, палітычная дзейнасьць і вызвольная справа праводзіцца **не малітвамі адзінымі!**

Нэўтральны

АНТЫКАМУНІСТЫЧНЫ МІТЫНГ У МЭЛЬБУРНЕ

У Мэльбурне 3-га лістапада сёлета, у першую гадавіну вугорскай трагэдыі, адбыўся вялікі антыкамуністычны мітынг.

Арганізаваў яго Міжнацыянальны Камітэт народаў зза зялезнае заслоны (сябрам якога ёсьць Згуртаваньне Беларусаў у Вікторыі) у вадной з найбольшых заляў Мэльбурна — Сіты Таўн Гол.

Больш за 1 600 нова-Аўстралійцаў (эмігранты) і Аўстралійцаў прысутнічала на мітынгу.

У прэзыдыюме, апрача 6 прамоўцаў, занялі месца 13 прадстаўнікоў паняволеных Масквой народаў (ад імя Беларусаў быў сп. М. С.)

Павагу й урачысты настрой мітынгу накінулі вялікія плякаты-фатаграфіі — дакуманты савецкага злачынства над вугорскім народам у мінулым годзе, адпаведная музыка й тон прамоўцаў. Перад трыбунай — сьцягі народаў, арганізатараў мітынгу, а пры іх па тры асобы ў нацыянальных вопратках.

Прамоўцы — старшыня камітэту, прадстаўнік Вугорцаў, прадстаўнікі аўстралійскага фэдэральнага ўраду, прадстаўнікі Дэмакратычнай Працоўнай Партыі й Лібэральнай Партыі, — аднагодна падчырквалі наважанасьць змаганьня нашых народаў з камуністычнай тыраніяй, а таксама важнасьць усьведамляньня Аўстралійцаў нова-Аўстралійцамі — сьветкамі камуністычных жудасьцяў — ды заклікалі ўсіх, а перадусім Аўстралійцаў да супольнага фронту ў далейшым змаганьні, пакуль яшчэ ня позна.

М. Н.

За мінулы тыдзень

(пс) Савецкія «спутнікі» ня толькі закруцілі галаву Хрушчову, але й разбудзілі Захад із салодкага сну ды ацьверазілі зь ілюзіяў. Ангельскі прэм'ер Макмілян шчыра прызнаў, што камуністычная небясьпека ніколі ня была так паважнай, як цяпер. У параўнаньні зь цялячым аптымізмам Ідэна гэты голас рэалістычнага палітыка зьяўляецца пацяшальным зьявішчам. Бо калі Захад усьведаміць поўнасьцяй жахлівасьць палажэньня, мусіць зрабіць усё дзеля свайой абароны.

Мы ніколі ня былі супэраптымістымі, усё-ж такі цьвердзілі, што яшчэ не запозна і што яшчэ Захад мае перавагу ўва ўсіх галінах. Толькі трэба гэту перавагу змабілізаваць ды скаардынаваць высілкі й магчымасьці. Нажаль, да гэтага часу яны ня былі ані змабілізаваныя, ані скаардынаваныя а Захад спакойна драмаў на вулькане.

Амэрыка пачала мабілізацыю мазгоў і даляраў на выперадкі з Савецкім Саюзам. Самі амэрыканскія вучоныя прызнаюцца, што Амэрыка адстала ад Масквы прыблізна на цэлы год. Дыстанс, як на нашы часы, пагрозьліва вялікі, і трэба паважных высілкаў, каб надрабіць страчаны час.

Прэзыдэнт Айзэнгаўэр паклікаў на становішча свайго адмысловага супрацоўніка доктара Джэмса Кільяна, які да гэтага часу быў прэзыдэнтам найбольш ведамай палітэхнікі Мэсачусэтс. Ягоным заданьнем мае быць мабілізацыя й каардынацыя найбольшых талентаў і ўсіх патрэбных сяродкаў да зьнівэляваньня савецкае перавагі ў галіне балістычных кіраваных ракетаў.

Ня гледзячы на ўсе гэтыя мерапрыемствы, Айзэнгаўэр далей застаецца пад абстрэлам вострай крытыкі і ня толькі з боку апазыцыйнай дэмакратычнай партыі. Ведама, што на галаву таго, хто стаіць найвышэй, першыя ляўры, але й першыя каменьні, або навет тухлыя яйкі. Але ці тут толькі вылучна віна Айзэнгаўэра, калі абедзьве палаты амэрыканскага парляманту, заглядзеўшыся ў дабрабыт, сыстэматычна тарпэдавалі й абрэзалі ўсе праекты выдаткаў на абарону?

Навет сяньня, перад грознай і выразнай небясьпекай, у Пэнтагоне трывае глыбокі крызыс. Бяспрыкладнае змаганьне й канкурэнцыя між штабамі наземнай арміі лятунства й флёты трывае, як у добрыя часы спакою. Іх перадусім трэба скаардынаваць.

☆

Вельмі характэрнае зьявішча — вынікі апошніх выбараў у ЗША на становішча губэрнатараў, прэзыдэнтаў гарадоў і іншых. У гэтых выбарах дэмакраты мелі вялікую перавагу навет у тых выпадках, калі ў правядзеньні рэспубліканскага кандыдата быў заангажаваны сам Айзэнгаўэр. Палітычныя назіральнікі разглядаюць вынікі гэтых выбараў як упадак папулярнасьці Айзэнгаўэра ў сувязі з апошнімі падзеямі й савецкімі дасягненьнямі.

Так, ці інакш, гэта можа быць дадатковым штуршком для цяперашняй адміністрацыі да большай актыўнасьці.

☆

Маскоўскія верхаводы бачна разумеюць, што іхная агрэсыўная палітыка авантураў найбольш мабілізуе Захад, таму ад часу да часу паслабляюць гайку. Апошняя вялікая прамова Мікіты Хрушчова з нагоды саракавых угодкаў кастрычніцкага перавароту была вытрыманая ў параўнальна лагодным тоне. Мікіта не зашмат махаў рукавамі, затое шмат гаварыў аб патрэбе суіснаваньня, аб сустрэчах на верхавіне. Бачна, яму яшчэ сьніцца 1955-ы год, Жэнэва й прыемныя ўхмылкі . . .

Аднак у вадным месцы Мікіта ляпнуў праўду, быццам-бы ў сук уляпіў, а менавіта, дзе ён сказаў, што ня можа быць гарманійных дачыненьняў між абодвума блёкамі, а магчымае толькі мірнае суіснаваньне. Нешта такое — невядома што, як кажуць у Савецкім Саюзе — «нібанічо». Як доўга — Мікіта не сказаў, але ня цяжка дадумацца, што да таго часу, пакуль маскоўскі мядзьведзь не пачуецца дастаткова моцным, каб бяз рызыкі паламаць рэбры джэнтэльмэнаў.

І б'юць, і плакаць не даюць

Зусім нядаўна Акадэмія навук БССР выдала зборнік **«Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі».** Падрыхтаваў яго да друку кандыдат філялягічных навук **Ф. Янкоўскі,** а рэдагаваў **М. Суднік,** таксама кандыдат філялягічных навук.

На шаснаццаці з палавінаю друкаваных аркушах зьмешчана агулам больш за пяць з палавінаю тысячаў прыказак, прымавак і ўстойлівых выразаў. Матар'ял пададзены не ў альфабэтным парадку, а ў пляне тэматычнага прынцыпу сыстэматызацыі, гэта значыць у пляне ідэйна-палітычнага, сацыяльнага зьместу прыказак і прымавак. Такім чынам, складальнік зборніка «Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі» апынуўся перад вельмі трудным і няпрыемным абавязкам выкананьня партыйнага заказу. Вычуваецца гэта выразна ў слове «Ад складальніка». Кандыдат філялягічных навук Ф. Янкоўскі гаворыць наступнае: «Зразумела, што складаньне зборніка па такому прынцыпу выклікала пэўныя цяжкасьці і аказалася ня простаю справаю. Складанасьць такой сыстэматызацыі вынікае галоўным чынам з таго, што прыказкі і прымаўкі часта зьяўляюцца шматзначнымі, нярэдка адна прыказка падыходзіць і да адной і да другой тэмы, а часам і да трэцяй».

Аднак, якім-бы трудным і няпрыемным ні быў партыйны заказ, складальнік зборніка (гэта вычуваецца з усяго дадзенага ў зборніку) мусіў падпарадкавацца заказу, бо зборнік беларускіх народных прыказак і прымавак мусіў стацца, як гаворыцца ў слове Ф. Янкоўскага «Ад складальніка» (трэба разумець усё гэта не як словы Янкоўскага, а як загад партыі) «даведнікам і дапаможнікам для настаўнікаў і працаўнікоў друку, агітатараў і прапагандыстых, студэнтаў і вучняў.» З гэтае прычыны (прычына не бяз прычыны) прыказкі і прымаўкі, (старыя — падстылізаваныя й падмаляваныя — і новыя, — змайстраваныя савецкаю прапагандаю) — падзеленыя на дзьве часткі, а менавіта: **«Дарэвалюцыйныя прыказкі і прымаўкі»** з падразьдзеламі, падбітымі пад «савецкі капыл», напрыклад: «Сацыяльная няроўнасьць і несправядлівасьць у мінулым, узаемаадносіны паміж багатымі і беднымі» (трэба зьвярнуць увагу на выраз **«у мінулым»),** «Былыя законы і суд. Узаемаадносіны паміж працоўнымі і прыслужнікамі царызму і магнатаў», «Рэлігія і яе сутнасьць. Рэлігійныя прыслужнікі», «Радзіма, патрыятызм», «Калектыў і калектывізм», «Падхалімства, махлярства, крывадушша, хітрасьць, няўдзячнасьць, самалюбства, недаверлівасьць, індывідуалізм». **«Новыя прыказкі і прымаўкі»** з падразьдзеламі: «Камуністычная партыя. Вялікі Ленін», «Кастрычніцкая рэвалюцыя. Грамадзянская вайна», «Савецкая айчына, новае жыцьцё», «Калектывізацыя, калгасная праца», «Вялікая айчынная вайна», «Супраць падпальшчыкаў вайны, ворагаў савецкай радзімы» і г. д.

У кажным асобна ўзятым разьдзеле прыказак і прымавак, гэта значыць унутры тэмаў, захаваны альфабэтны прынцып.

Зборнік «Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі», ня лічачы зборніку «Беларускія народныя песьні, загадкі, прыказкі», укладзенага выдатным сучасным зьбіральнікам і знаўцам вуснай народнай беларускай творчасьці Р. Р. Шырмам, (ДВБ, Менск, 1947 г.), зьяўляецца першым зборнікам або, як пісалася ў бээсэсэраўскай прэсе, «вялікім падарункам беларускаму народу» на саракавым годзе бальшавіцкага кастрычніцкага перавароту.

Нельга-ж, напрыклад, уважаць за нешта паважнае тыя прыказкі й прымаўкі, якія час-ад-часу друкаваліся ў фальклёрных зборніках тыпу «Жанчына ў беларускай народнай творчасьці» (Менск, АН БССР, 1940 г.), у бальшавіцкім лістку часу Другой сусьветнай вайны «Раздавім фашысцкую гадзіну» ці ў «Блакноце агітатара». Зьмешчанае там ня мела нічога супольнага із запраўднай вуснай народнай творчасьцяй, шліфаванай не гадамі, а вякамі; гэта — сурагат, змайстраваны ў выніку прапагандовае ліхаманкі бальшавіцкага культу Сталіна, «мудрасьці» партыі, «заможнага і шчасьлівага» жыцьця ў прыдушанай партыйнай дыктатурай Беларусі.

Што-ж змусіла Акадэмію БССР выдаць зборнік «Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі Ф. Янкоўскага, маючы на ўвазе, што на працягу трыццаці апошніх гадоў упарта адкідаліся зборнікі іншых, больш знаных зьбіральнікаў вуснае народнае творчасьці? І апошнія, як нам ведама, траплялі ня толькі ў вялікую няласку, але і ў канцлягеры дзе назаўсёды змыкалі вочы й пакідалі свае косьці на далёкай чужыне — адны ў мярзлоце Поўначы, а другія ў гарачых пяскох Казахстану.

Перш-наперш нельга не пагадзіцца з тым, што згаданае выданьне не зьяўляецца ні вынікам няслаўнае «адлігі», ні вынікам «рэгабілітацыі» вуснае мудрасьці нашага беларускага народу. Справа ў тым, што, бадай, ніколі яшчэ не карыстаўся наш народ у такой меры народнымі прыказкамі й прымаўкамі, як цяпер у гэтак званым пэрыядзе «пасьпяховага пераходу ад сацыялізму да камунізму». Народ, прыгнечаны фізычна й духова, ня маючы нічога людзкага дзеля душы й сэрца ў выніку антынароднае палітыкі партыі й ейнага сацыялістычнага рэалізму, адводзіць сваю душу несьмяротнай народнай мудрасьцяй, якая прайшоўшы праз вякі, ня страціла свайго значэньня, сьвежасьці й актуальнасьці і сёньня. Прыказкі й прымаўкі часоў прыгону ўжываюцца сялянамі-калгасьнікамі пры кажнай нагодзе й тым самым выказваюць свае адносіны да савецкае паншчыны, да савецкіх парадкаў, да сацыяльнай няроўнасьці, да камуністычнае несправядлівасьці, да маны й хвальшу, да наглядачоў-прыганятых; інакш кажучы, «старое кроіцца на новы лад» і «мераецца на свой капыл». Пэўна-ж, што савецкі чалавек, прыгадваючы прымаўку: «Каб ня панскія парадкі, дык і самі былі-б гладкі», мае на ўвазе не паноў-абшарнікаў, не магнатаў мінулага, а савецкія парадкі, савецкага «пана»-камуністага; у прыказку: «Круцель на круцялі едзе й круцялём паганяе» укладаецца зьмест савецкага круцельства-шальмоўства; прыказкі: «Бяда на бядзе едзе, бядою паганяе», «Жар гарыць, вада кіпіць, толькі няма чаго варыць» — выказваюць бяду-гора, выкліканую беднасьцяй і бяспраўнасьцяй савецкага працоўнага чалавека; Прыгадваючы прыказку «Паны грызуцца, а ў мужыкоў чубы трасуцца», чалавек мае на ўвазе зьмест новае, створанае на ейны кштaлт прыказкі: «У Маскве грызуцца, а ў людзей ногі трасуцца»; прымаўкаю «Бяз Бога ні да парога» выказваецца рэакцыя народу на палітыку камуністычнага бязбожніцтва, адмаўленьне «усемагутнасьці» й «мудрасьці» камуністычнае партыі й г. д.

У выніку такога масавага, шырокага карыстаньня прыказкамі й прымаўкамі мінуўшчыны, іхнага ўмелага трапнага датарнаваньня да сучаснага палажэньня, стварэньня прыказак і прымавак антысавецкага, антыкамуністычнага характару й няпрызнаньня прыказак і прымавак, створаных савецкімі прапагандыстамі, партыя, як відаць, пастанавіла «ўнармаваць» карыстаньне багацьцем беларускіх народных прыказак і прымавак і паставіць яго пад кантроль вачэй і вушэй генэральнае лініі КПСС. Думка «генэральнае лініі» відна і ў уступным слове «Ад складальніка». Гаворачы аб IV томе этнаграфічнага зборніку «Люд беларускі на Русі літоўскай» (Варшава, 1935 г.), Ф. Янкоўскі піша: «У зборніку М. Федароўскага побач з выдатнымі па зьместу й трапнымі выслоўямі, якія жывуць і сяньня й ня страцілі сваёй сьвежасьці й актуальнасьці, ёсьць таксама вульгарныя, рэлігійныя, антынародныя прыказкі й прымаўкі. Яго, як і шмат каго з этнографаў і фальклярыстых XIX стагодзьдзя, не хваляваў ідэйны, сацыяльны зьмест прыказак. Таму ў зборніку стаяць побач, напрыклад, і антыпанскія прыказкі й прыказкі антынародныя, зьневажальныя для народу, створаныя ў асяродзьдзі эксплуатататараў, ворагаў простага чалавека».

Няма аніякага сумлеву, што сказанае пра М. Федароўскага, тычыцца і ўсіх іншых — першага беларускага этнографа й паэта Я. Чачота і І. Насовіча, Е. Ляцкага і Е. Раманава, З. Рачанкі і П. Шэйна, П. Шпілеўскага і, навет Р. Шырмы, бо ніводнага зь іх «не хваляваў ідэйны, сацыяльны зьмест» вуснае народнае творчасьці й кажны зь іх, як гаворыць Ф. Янкоўскі, «клапаціўся перш за ўсё аб тым, каб запісаць усё, што пачуў».

Дык от, нястача «ідэйнасьці» й «клясавае пільнасьці» — з аднаго боку, і патрэба ў «выпакладаным» і «падмыленым» «сацыялістычным рэалізмам» зборніку, «які зьявіўся-б даведнікам і дапаможнікам для настаўнікаў і працаўнікоў друку, агітатараў і прапагандыстых, студэнтаў і вучняў» і змусіла, думаецца нам, «мудрых» бальшавіцкіх гаспадароў і фальсыфікатараў даць дазвол Акадэміі навук БССР выдаць зборнік «Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі» кандыдата філялягічных навук Ф. Янкоўскага.

Адкідаючы штучнае прапагандовае словаблудзьдзе савецкіх прыказак і прымавак, яўнае фальшаваньне асобных прыказак і прымавак, апусканьне гэтак званых «апорных» або «галоўных» словаў — лягізмаў прыказак і прымавак, тое, што называецца «падбіваньнем пад савецкі капыл», зборнік Ф. Янкоўскага ёсьць вельмі прыемнай зьявай на Беларусі — там, дзе «апанавалі чэрці сьвятое месца», бо-ж беларускі чытач будзе мець з аднаго боку, пад рукамі той хоць маленькі грунт, на аснове якога створыць свае новыя прыказкі й прымаўкі, якія, мінаючы добрыя й благія часы, увойдуць у скарбніцу нацыянальнае мудрасьці й стануцца гістарычнымі помнікамі сяньняшняга бальшавіцка-камуністычнага прыгнёту, сацыяльнае няроўнасьці і няволі, а з другога — узнаўляючы ў памяці старыя прыказкі й прымаўкі беларускі народ выкарыстае іх, выказваючы свае адносіны да сучаснага ладу — да ладу няволі й прыгнёту. Запраўды, бальшыня дарэвалюцыйных прыказак і прымавак вельмі-ж добра стасуецца да бальшавіцкае няволі на Беларусі. Падамо некалькі прыкладаў:

Аднаму льецца, а другому нават ня капае.

Аднаму аж з горла прэ, а другі з голаду мрэ.

Б'юць і плакаць не даюць.

Бяда на бядзе едзе, бядою паганяе.

Вось табе хамут і дуга, а я табе ня слуга.

Голы разбою не баіцца.

Дзе адзін пануе, там сто пануе.

Для халуя і ката адна падрыхтавана плата.

Жар гарыць, вада кіпіць, толькі няма чаго варыць.

І недаступіў — б'юць, і пераступіў — б'юць.

Каторы конь цягне, таго й паганяюць.

Круцель на круцялі едзе й круцялём паганяе.

Недастаткі гоняць з хаткі.

Ня п'ём, ня гуляем, а нічога ня маем.

Ня я плачу — бяда плача.

Прымусовая работа самая цяжкая.

Сыты галоднаму не спагадае.

Той мае, хто ў руках трымае.

Уеліся злыдні, як вошы ў цела.

Хвалі хлеб у сьвірні, а ліхадзея ў труне.

Ядзім хлеб траякі: чорны, белы і ніякі; і г. д.

Другая частка зборніка — «Новыя прыказкі і прымаўкі» — як мы ўжо гаварылі, ня мае нічога супольнага з народнай творчасьцяй. Гэтак званыя «новыя» прыказкі й прымаўкі — гэта бальшавіцкія лёзунгі. На самай справе, хіба-ж беларускі народ ствараў такія, напрыклад, прыказкі, як «Ад ленінскай навукі мацнеюць розум і рукі»?, або — «Голас партыі — голас міру»? Не, гэтакае дрэні не ствараў.

Гэтую другую частку трэба было-б пачаць такою, запраўднаю прыказкаю:

Ад ленінскай навукі сохнуць розум і рукі.

Пасьля яе — вось такія й да іх падобныя:

Бальшавіку, як і чорту, нічым не дагодзіш.

На нашым бальшаку — усе слупы бальшавіку.

Масква плачу ня верыць, а людзі Маскве.

На калгасным полі ні хлеба, ні волі.

Калгасны працадзень да дабра не давядзе.

У калгасе, як у той ступе, — адзін таўчэ, а ўсе таўкуцца.

У савецкай вароны і голас хвалёны.

Савецкая ўлада й сама сабе ня рада.

Уеліся бальшавікі ў косьці, як клешч у авечую скуру.

У калгасным засеку — ні мышы, ні чалавеку.

У Крамлі грызуцца, а ў людзей ногі трасуцца.

Царкву зачынілі, каб у турме маліліся.

Хрушчоў, як месяц, — лысінаю сьвеціць, ды ня грэе.

Чалавек любіць партыю, як кот сабаку.

Крамлём сьвету не падпаліш.

Ад ленінскага запавету гора цэламу сьвету.

Баіцца, як камуніст крыжа.

Хрушчоў лёстачкамі душу вымае.

На калгасным двары і лопух жаўцее.

Ні вольнай часінкі, ні ў роце расінкі.

Голас партыі — голас маны; і г. д.

Адным словам, «партыйны падарунак беларускаму народу» да саракагодзьдзя кастрычніцкага перавароту яшчэ раз даводзіць тое, як бальшавікі хвальшуюць беларускую мінуўшчыну, і цяперашчыну. Інакш кажучы, — **і б'юць, і плакаць не даюць!**

Але-ж будзе й на нашай вуліцы кірмаш!

У. Д.

ХРОНІКА БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЬЦЯ НА ЧУЖЫНЕ — ГЭТА ПАКАЗЬНІК НАШАЕ ГРАМАДЗКАЕ ЖЫЦЬЦЯЗДОЛЬНАСЬЦІ Й ДАКУМЭНТАВАНЬНЕ НАШАЕ ПРАЦЫ. ТАМУ НЕ ПАВІННА БЫЦЬ АНІВОДНАЕ ГРАМАДЗКАЕ ПАДЗЕІ, ЯКАЯ-Б НЯ БЫЛА АДЦЕМЛЕНА Ў БЕЛАРУСКАЙ ПРЭСЕ. ПІШЭЦЕ Ў «БАЦЬКАЎШЧЫНУ»!

Творы Максіма Багдановіча 10)

* * *

Вулкі Вільні зіяюць і гулка грымяць!
Вір людзкі скрозь заліў паясы тратуараў,
Блішчаць вокны, ліхтарні ўгары зігацяць,
І гарачь аганьком вочы змучаных твараў!

А зьвярні у завулак — ён цесны, крывы;
Цёмны шыбы глухіх, старасьвецкіх будынкаў;
Між каменьнямі — мох і сьцяблінкі травы,
І на вежы, як круглае вока савы,
Цыфэрблят — пільны сьветка мінулых учынкаў.

Ціша тут. Тут маўклівa пасталі — і сьняць
Ў небе купалы, брамы, байніцы і шпіцы;
Грук хады адзінокай здалёку чуваць,
Часам мерныя ўдары звана задрыжаць
І замоўкнуць, памкнуўшы ад старай званіцы.

Спамяні маё сэрца, даўнейшыя дні!
Па загадзе бурмістра усе, як належа,
Зачынілі ўжо вокны; загасьлі агні...
Варта вулкай прайшла... І ня сьпім мы адны —
Я ды чорны кажан, што шнуруе ля вежы.

1912

У ВІЛЬНІ

(Санэт)

Ліхтарняў блеск у сіняй вышыне...
Вітрынамі зіяючыя крамы...
Кавярні... мора вывесак... як плямы,
Анонсы і плякаты на сьцяне.

Кіпіць натоўп на жорсткім вулак дне!
Снуюць хлапцы, суючыя рэклямы,
Разношчыкі крычаць ля кажнай брамы...
Грук, гоман, гул, — усё ракой імкне.

А дальш — за радам кас, лямбардаў, банкаў —
Агні вакзалу... павадка хурманкаў...
Віры людзей... сіпячы паравоз...

Зялёны сэмафор... пакгауз... склады...
Заводаў коміны пад цьмой нябёс...
О, гораду чароўныя прынады!

1912

* * *

За дахамі места памеркла нябёс пазалота;
Паветра напоена ціха гусьцеючым змрокам;
Ўжо значна, як іскры зьлятаюць з трамвайнага дроту,
Як зоркі гарачь і зрываюцца ў небе далёкім.

Музыкі стагнаньне ліецца па вулках з бульвару;
Гарачь і агнём машкару к сабе вабяць ліхтарні;
Круг тоўстага шкла яна ўецца, як лёгкая хмара,
А к сьвету прабіцца ня можа... і томіцца марна.

І ўспомніў я час: між асеньняй нахмуранай ночы
Музыка зайграла, агні ў вышыні запалалі,
І дыхалі грудзі шырока, сьвяціліся вочы...
Мы к сьветлу ўзьляцелі... і шкло круг яго напаткалі.

1911

* * *

На глухіх вулках — ноч глухая.
Ня менш глухі людзкі натоўп.
Дык хто-ж пачуе, як сьпявае,
Як стогне тэлеграфны стоўп?

І места, дзе няма прастору
Дзеля прыроды буйных сіл,
Прабіла сьцежку мору гора
Палёў, лясоў, капцоў, магіл.

Палёў, дзе круціць завіруха,
Ўзрываючы халодны сьнег,
Палёў, дзе ўсё бушуе глуха,
Дзе чутны разам стогн і сьмех!

І вось той гул мне ў душу ўліўся.
Гудзі, гудзі, дрыжачы дрот!
Ўвесь бледны, млосны прыхіліўся
Я ля ліхтарні да варот.

1912

ЗАВІРУХА

У бубна дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяе,
І сьпеў ліецца ўсё мацней, —
Гулянку справіў пан Падвей.
У бубна дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяе.
Ўськіпела сьнежнае віно,
І белай пенай мкне яго.
У бубна дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяе.
Па вулках вее дзікі хмель,
Гудзіць сп'янелая мяцель.
У бубна дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяе.

1912

* * *

Сеў хлопчык з шкляначкай ля вулічнага ганку
І выдзімае з мыла пузыры.
Вясёлкаю гарачь яны у зьзяньні ранку,
Ўзьлятаючы ў паветра дагары.

І, заварожаны шматхварбнаю красою,
Із спрытнасьцяй і хцівасьцяй ката
Хапае хлопчык іх няжорсткаю рукою,
А застаецца ў ёй — адна слата.

1912

Ф. Кушэль

Бітва ля ракі Ворсклы

(У пэрспэктыве часу)

У канцы 12-га й пачатках 13-га стагодзьдзяў на далёкіх, бязьмежных прасторах Азіі сталіся падзеі, якія заважылі ды важаць мо й да сяньня на ўсёй гісторыі ўсходняе Эўропы, а гэтым самым і на эўрапэйскай гісторыі наагул. У гэным часе якраз хан Манголаў Тэмучын задзіночыў, панявольваючы сілаю зброі, вандроўныя плямёны Сярэдняе Азіі ў вадну вялікую дзяржаву, выявіўшы пры гэтым гэніяльныя арганізацыйныя й вайсковыя здольнасьці. У вадрозьненьне ад іншых мангольскіх ханаў, ён назваў сябе Чынгіс, гэта значыцца — Вялікім Ханам і наважыў заваяваць увесь сьвет. Першы наступ на шляху да заваёвы сьвету Чынгіс-Хан накіраваў быў на бліжэйшую, бо суседнюю, Кітайскую імпэрыю. Заваяваўшы яе ў кароткім часе, ён прагнаў дынастыю, што там панавала, і абвесьціў сябе кітайскім імпэратарам. Пасьля Кітаю Чынгіс-Хан заваяваў вельмі на тыя часы культурную імпэрыю Харэзм, якая складалася з колькіх туркмэнскіх эмірстваў на прасторах сяньняшніх Афганістану й Туркестану. Пасьлей была заваяваная Індыя па раку Інд і Пэрсія. Дайшоўшы ў сваім пераможным паходзе да Касьпійскага мора, Чынгіс-Хан выдзяліў асобную армію пад камандай свайго сына Тулуя, якая пераплыла Волгу й накіравалася на захад заваёўваць Эўропу. Полаўцы, што засялялі ў тыя часы ўсходнія стэпавыя прасторы сяньняшняе Украіны, сутыкнуўшыся зь нязьлічонымі мангольскімі гордамі, уцяклі ў межы паўдзённых рускіх княстваў. Тутка яны палучыліся з войскамі згаданых княстваў і спрабавалі супольнымі сіламі даць адпор наезьнікам Тулуя. Абедзьве варожыя арміі сустрэліся ля ракі Калкі. Тутка й адбылася ў 1223 годзе тая славутая бітва, у выніку якое задзіночанае руска-палавецкае войска было дазваньня зьнішчанае. Ачысьціўшы гэткім чынам шлях на захад, пераможная армія Тулуя дайшла да Дняпра. Далей яна не пайшла й неўзабаве павярнула назад на Ўсход, дзе над ніжняю Волгаю была заснаваная новая мангольская дзяржава — Залатая Арда. Гэтак, у першай палове 13-га стагодзьдзя на прасторы сяньняшняе паўдзённа-ўсходняе Расеі ды Ўкраіны паўстала магутная імпэрыя Чынгіс-Хана, межы якое абапіраліся на захадзе на Днястры, а на ўсходзе сягалі Вялікага Акіяну, ахапляючы й Кітай, і Харэзм і цэлы сьцяг іншых тагачасных краінаў.

Пасьля сьмерці Чынгіс-Хана ў 1227 годзе ягоны сын Джучы накіраваў свайго сына, хана Залатое Арды Батыя на далейшую заваёву Захаду. Батый павёў свае войскі ў паўночна-рускія землі, якія ня былі дагэтуль зачэпленыя мангольскімі заваёўнікамі. На прасторы сяньняшняе Вялікарасеі існавалі ў тую пару шмат дробных, незалежных, канкурэнцыйных у дачыненьні адно да аднаго княстваў. Ня дзіва, што хоць некаторыя з гэтых княстваў і прабавалі ставіць мангольскай навале гэраічны падчас супраціў, усе яны былі захлёснутыя непаўстрымнай мангольскай хваляй.

Не дайшоўшы да Ноўгарада з прычыны непраходных пушчаў ды балатоў, Батый павярнуў на паўдня. Дасягнуўшы Кіева, пасьля зацятага змаганьня й даўгое мужнае абароны жыхарства, Батыю ўдалося здабыць места й цалкам яго зьнішчыць. Ад Кіева Батый пайшоў проста на захад, нішчачы агнём ды мячом усё, што татарскія горды сустракалі на сваім шляху Нарэшце, перайшоўшы праз Карпаты, Батый паняволіў Вугоршчыну. Тут дагнаў яго ганец, высланы Батыявай маткай, зь весткаю аб сьмерці Чынгіс-Хана Джучы. Спадзяючыся атрымаць бацькаўскі пасад, Батый павярнуў назад. Аднак, заваёвы Чынгіс-Хана ў Азіі і два паходы на Эўропу стварылі былі ўжо для Манголаў апінію жахлівае, неперамажнае магутнасьці ў народаў усяго тагачаснага сьвету. І запраўды, дасягненьні Манголаў былі вартыя гэткае апініі. У склад Залатое Арды трапіла ня толькі ўся сяньняшняя Украіна, але й Крым ды Паўночны Каўказ. Сталіся васальнымі гаспадарствамі Залатое Арды й паўночна-рускія княствы, улучна з Масквою. Дзеля ўтрыманьня пераможаных народаў у нясупынным страху, хан Залатое Арды трымаў напагатове вялікую армію, у якую набіраў ваеньнікаў і з паняволеных земляў, пераважна цюрскага паходжаньня. Дзеля гэтага пад назваю «Татары» трэба разумець ня толькі Манголаў, але й іншыя народы, што служылі ў войсках Залатое Арды.

У часы нараджэньня імпэрыі Чынгіс-Хана, у гады спусташальных, жахлівых мангольскіх наездаў на ўсходнюю Эўропу, над Нёмнам нараджалася новая моц — Вялікае Княства Літоўскае. У сярэдзіне 13-га стагодзьдзя вялікі князь літоўскі Міндоўг арганізаваў быў вялікую дзяржаву із сталіцаю Наваградкам. Ён каранаваўся каралеўскаю каронаю й меў пад сабою 21 удзельнае княства.

У першай палове 14-га стагодзьдзя вялікі князь Літоўскі Гэдымін значна пашырыў Міндоўгавую спадчыну, вядучы пераможна войны з Крыжакамі й Польшчаю на захадзе ды перасоўваючы межы свайго гаспадарства на паўдня і ўсход. Гэдымінаў сын Альгерд разьбіў у 1362 годзе на Падолі тры татарскія горды, адсоўваючы мяжу Залатое Арды на ўсход і адчыняючы Вялікаму Княству Літоўскаму дарогу да Чорнага Мора. У 1368 годзе-ж адбыўся ведамы паход Альгерда на Маскву, калі ён падыйшоў быў пад муры расейскае сталіцы й змусіў да выяўленьня пакоры маскоўскага князя Дзьмітра, вынікам чаго было далучэньне да Літвы Старадубу й Трубчэўску. Гэткім чынам уся сяньняшняя этнаграфічная прастора Беларусі ўвайшла ў склад Вялікага Княства Літоўскага й сталася асноваю магутнасьці гэтага гаспадарства.

Як ужо прыгадвалася, паўночна-рускія княствы былі даньнікамі Залатое Арды. У стэпах Украіны пасьвіліся нязьлічаныя стады татарскіх вандроўнікаў. Адно Вялікае Княства Літоўскае было ўсьцяж вольнае. Залатая Арда ніяк не магла з гэтым пагадзіцца. Раз-паразе пасылала яна свае горды дзеля заваёвы Вялікага Княства Літоўскага, але ўдачы ня мела, бо літоўскія князі заўсёды адкідалі татарскіх наезьнікаў ад сваіх межаў зь вялікімі для іх стратамі. Вялікі Князь Вітаўт канчальна скансалідаваў Вялікае Княства Літоўскае, дакладна ўстанаўляючы ўсходнюю мяжу гаспадарства. Мяжа гэтая йшла ракою Уграю й даходзіла блізу да самага Мажайску.

Гэткім чынам у другой палове 14-га стагодзьзя на ўсходзе Эўропы станулі адна супраць аднае дзьве магутныя дзяржавы — Вялікае Княства Літоўскае (Беларускае) з аднаго боку й Залатая Арда — зь іншага. Абодвы гэтыя гаспадарствы сталіся спаборнікамі за панаваньне над усходам Эўропы. Раней ці пазьней, а да зудару між імі дайсьці мусіла.

Дзеля таго, што Масква была ў тыя часы вельмі слабая, а да таго-ж — даньнікам Залатой Арды, Вялікі Князь Вітаўт ня меў-бы цяжкасьцяў у падпарадкаваньні яе Вялікаму Княству Літоўскаму. На перашкодзе, адылі, стаяла Залатая Арда й таму Вітаўт наважыў перш вайскова «памацаць» Залатую Арду. Дзеля зручнейшага кіраваньня выкананьнем свайго ўсходняга пляну, Вітаўт перанёс сваю гасподу ў Смаленск і ў 1396 годзе паслаў свае войскі ў межы Залатое Арды.

Разьбіўшы татарскія вайсковыя аддзелы, якія прабавалі паўстрымаць літоўскі паход, войскі Вітаўта дайшлі да ракі Дону недалёка ад ягоных утокаў у Азоўскае мора й вярнуліся пераможнікамі ў Літву. У 1397 годзе Вітаўт ужо сам, на чале значнае арміі, ізноў пайшоў паходам на Залатую Арду. Ён перайшоў Дон, дасягнуў берагоў Волгі, але нідзе не напаткаў паважнейшага супраціву ворага. Варочаючыся ў межы Вялікага Княства, Вітаўт прыгнаў вялікую колькасьць палонных і нязьлічаныя статкі жывёлы. Палову гэтае здабычы ён падараваў польскаму каралю Ягайле. Людзей-жа пакінуў у Ліцьве. Татары гэтыя й былі продкамі нашых беларускіх Татараў, якія да сяньня жывуць у шмат якіх мясцовасьцях Беларусі. Прыгаданыя два паходы на Залатую Арду пераканалі Вітаўта, што мангольскія заваёўнікі ня ёсьць неперамажныя і што можна пачынаць з Залатою Ардой вайну, спадзяючыся яе выйграць.

Пачаліся прыгатаваньні да вялікае вайны із Залатою Ардою. Каб мець падтрыманьне дзяржаваў Заходняе Эўропы, Вітаўт наважыў надаць свайму паходу рэлігійны характар — абвесьціць яго крыжовым паходам супраць няверных. У Вялікім Княсьцьве Літоўскім была праведзеная шырокая мабілізацыя. Пад зброю былі пакліканыя ўсе ўдзельныя князі, ад Жмудзі да Севершчыны ўлучна. Кажны князь мусіў стаць на чале сваіх людзёў. Змабілізаваныя аддзелы былі сканцэнтраваныя ў Кіеве. На Вітаўтаў заклік сваіх рыцараў у сіле ста копіяў*) прыслаў пад камандай комтура Рагнэты навет Крыжацкі Закон. Прыслалі чатырыста копіяў пад камандай Кракаўскага ваяводы Спытка з Мэльштына й Палякі. Іншыя заходня-эўрапэйскія дзяржавы прыслалі таксама невялікія аддзелы рыцарства. Гэтак, калі канцэнтрацыя была скончаная й Вітаўт зрабіў перагляд свайго войска, ён быў перакананы, што мае неперамажную армію зь вялікім баявым запалам, дасканалым вонкавым выглядам і належным камандным складам, бо, як падаюць гісторыкі, адных князёў у ёй налічвалася да пяцідзесяцёх.

У пачатках ліпеня 1399 году Вітаўт пераправіў сваю армію на ўсходні бераг Дняпра й павёў яе на паўдня ўздоўж ракі. З гледзішча стратэгічнага Вітаўту залежыла на тым, каб захапіць броды на Дняпры ніжэй Крамянчуга. Праз гэтыя броды ўлетку можна было лёгка перайсьці Дняпро. Празь іх і праходзілі Дняпро ўсе азіяцкія заваёўнікі, што ішлі на захад, пачынаючы ад славутага Атылі. Броды былі Вітаўтам апанаваныя, калі войскі ягоныя сягнулі ракі Ворсклы.

Што-ж рабілася гэтым часам у Залатой Ардзе?

Пасьля сьмерці Чынгіс-Хана ягоная вялізарная імпэрыя, створаная й трыманая вылучна сілаю мяча, пачала паволі распаўзацца. У палове 14-га стагодзьзя ў Кітаі скончылася дынастыя Чынгіс-Ханаў. Да ўлады прыйшла кітайская дынастыя, якая пачала панаваць самастойна й Кітай стаўся незалежнаю ад Мангольскае імпэрыі дзяржавай. Вызвалілася з пад мангольскага панаваньня й эмірства Харэзму. Незалежным гаспадарствам сталася й Залатая Арда. Кіравала Залатою Ардой вайсковая алігархія, якая складалася з буйнейшых вайскавікоў, г. зв. цемнікаў, якія мелі пад сваёй камандай ня менш дзесяцёх тысяч людзей кажны. Цемнікі былі ханскага паходжаньня. Сходы цемнікаў зваліся Курултаямі. На іх абмяркоўваліся ўсе важнейшыя вайсковыя й дзяржаўныя справы, так што яны былі нечым падобным да сучасных парляманцтаў. Імі-ж выбіраліся й ханы Залатое Арды.

У палове 14-га стагодзьдзя ў Туркестане зьявіўся новы заваёўнік Тымур, або Тамэрлян. Ён быў цюрскага паходжаньня й меў ня меншыя вайсковыя здольнасьці, чымся Чынгіс-Хан. Тамэрлян паставіў сабе мэтаю адбудаваць імпэрыю гэтага гэніяльнага ваеньніка. Ён заваяваў эмірства Харэзму, Пэрсію, Паўночную Індыю, Арабію з Багдадам, Асманскую (Турэцкую) імпэрыю ды інш. Чалавек ён быў нязвычайна жорсткі, паняволеныя краіны руйнаваў, а жыхарства выбіваў, укладаючы з адцятых забітым галоваў вялізныя піраміды. Залатую Арду Тамэрлян падпарадкваў сабе без вайны, стаўшыся там дыктатарам, які вызначаў ханаў і сам, бяз курултая, заладжваў усе справы гаспадарства. Першым гэткім ханам, пастаўленым Тымурам над Залатою Ардою, быў цемнік Тахтамыш. Але ўжо неўзабаве Тахтамыш страціў быў ласку Тамэрляна й мусіў ратавацца ўцёкамі з Залатое Арды. Разам із вернымі сабе ваяўнікамі й сям'ёю, Тахтамыш перайшоў мяжу Вялікага Княства Літоўскага й цапрасіў у Вітаўта прыпынку, за што прырок яму вайсковую дапамогу, калі толькі яна Ліцьве спатрэбіцца. Вялікі Князь Вітаўт прыняў Тахтамыша й вызначыў яму для жыцьця прастору між Чаркасамі й Зьвенігарадам. Войска Тахтамыша было таксама далучанае да вялікае арміі Вітаўта, згуртаванай пры рацэ Ворскле.

Залатая Арда ведала, што Вялікі Князь Вітаўт рыхтуецца да вайны зь ёю і пачала да яе рыхтавацца й сама. Пасьля ўцёкаў Тахтамыша ханам Залатое Арды стаўся з волі Тамэрляна Тымур-Кутлук. Правая рука Тамэрляна — хан Эдыгей — атрымаў даручэньне заняцца вайсковаю прыгатоваю Залатое Арды да вайны зь Вялікім Княствам Літоўскім. Сам Тамэрлян удзелу ў згаданых прыгатовах ня меў — ён рыхтаваў паход дзеля заваёвы Кітаю.

У тым самым часе, калі войскі Вітаўта выйшлі зь Кіева, армія Залатое Арды на чале із ханам Тымур-Кутлуком, пакінула берагі Волгі, кіруючыся на захад, на Крамянчуг. Ідучы стэпам уздоўж паўдзённага берагу Ворсклы, недалёка ад ейных утокаў у Дняпро, хан Тымур Кутлук пабачыў зьнячэўку на паўночным беразе Ворсклы вялізную армію Вялікага Князя Вітаўта. Затрымаўшы свае войскі, ён паслаў да Вітаўта пасланцоў на перамовы. Тымур-Кутлукавыя паслы запэўнілі князя Вітаўта, што Тымур-Кутлук вельмі шануе яго, ня мае ў дачыненьні да яго аніякіх варожых намераў, а просіць адно вярнуць яму ягонага зьбеглага нявольніка Тахтамыша, які знайшоў у Вітаўта апеку. Вітаўт адкінуў жаданьне Тымур-Кутлука і ў сваю чаргу паставіў свае ўмовы. Ён зажадаў, каб Тымур-Кутлук прызнаў яго сваім «бацькам», каб на грашох Залатое Арды выбіваўся ў сувязі з гэтым знак Вітаўта ды каб Залатая Арда плаціла Вялікаму Князю Літоўскаму даніну. Тымур-Кутлук папрасіў Вітаўта даць яму тры дні на развагу ўмоваў, на што Вітаўт згадзіўся. Тымчасам, на трэйці дзень да войска Тымур-Кутлука далучылася вялікая армія пад камандаю хана Эдыгея. Некаторыя летапісцы пры-

(Заканчэньне на 4-ай бачыне)

*) Копія — рыцар із сваім почтам, складам ад колькіх да дзясяткаў чалавек залежна ад знатнасьці й багацьця рыцара.

---

* * *

Ад сьпёкі пышуць дахі і асфальт,
На вуліцы ўеццa пыл, і грукаціць хурманка;
«Каробачку» пяе дзіцячы альт,
І надрываецца абрыдлая шарманка.

Мо на бульвар пайсьці, на дальнай сесьці лаўцы,
Хаця каб крышку часу адпачыць!
Здрамнуць, газэту сьвежую купіць
І прачытаць усё аж да імя выдаўцы?

1912

ДЗЬВЕ СЬМЕРЦІ

Учора на Мяшчанскай вул., д. № 17 атруцілася сінільным квасам І. Іванова. Прычыны самагубства невядомыя.

Калі патрыцы сьмерць з прыветам спатыкаў,
Прабіўшы жылы на руках,
Дрыжэлі сьпевы флейт, дзень ясны дагараў,
А праз вакно ручайкай вецер павяваў
І . . . мігдаловы горкі пах.

Ты, грозны жэбарак, учора ўзяты зноў;
На стродка сьціснутых губах
Ня імгліцца люстра гладзь; застыгла ў жылах кроў;
Скрозь вее цяжкі дым ад спаленых лістоў
І . . . мігдаловы горкі пах.

1912

Думы

(1909—1912)

С Израилем певцу один закон:
Да не творит себе кумиров он.
Е. Баратынский

С. ПАЛУЯНУ

Глянь, як зорка у цемні ляціць,
Ўсіх чаруючы сьветлам сваім;
Быццам зьмей залаты зігаціць
І стухае у небе глухім.

Але спомніць яшчэ зорку сьвет,
Бо у сэрцах гарыць яе сьлед.
Так свабодна, так ярка пражыць —
Лепшай долі няма на зямлі:

Ўсё вакол на мамэнт асьвяціць
І пагаснуць у цёмнай імглі.
Ўсё зьнікае, праходзіць, як дым,
Сьветлы-ж сьлед будзе вечна жывым.

1910

Увага. У новай рэдакцыі «Вянка», рыхтаванай аўтарам перад сьмерцяй, верш выкасаваны.

КАГАНЦУ

Змоўк пясьняр, затаіў свае песьні,
Ён іх болей ужо не пяе.
Але рвуцца яны, і калісь на прадвесьні
Лёд халодны ў душы пад напорам іх трэсьне.
І ручма лынуць вершы зь яе.
Гэтак часам зыходзіць у зямлю крыніца,
Дзесь у нетрах таёмна бяжыць,
Але мусіць урэшце на волю прабіцца,
Шмат яшчэ па зямлі будзе ліцца-каціцца
І радзімаму краю служыць.

1910

Увага. У новай рэдакцыі «Вянка», рыхтаванай аўтарам перад сьмерцяй, верш выкасаваны.

УПАЛІ З ГРУДЗЕЙ ПАНА БОГА

Упалі з грудзей Пана Бога,
Парваўшыся, пацеркі зор.
Яны раскаціліся ў небе,
Усыпалі сіні прастор

І гэтак маркотна і пільна
На край наш нядольны глядзяць . . .
Што-ж чуюць яны там, што бачаць?
Чаго ўсё дрыжаць і дрыжаць? . .

1910

КРАЮ МОЙ РОДНЫ! ЯК ВЫКЛЯТЫ БОГАМ . . .

Краю мой родны! Як выкляты Богам —
Колькі ты зносіш нядолі.
Хмары, балоты: . . Над збожжам убогім
Вецер гуляе на волі.

Поруч разьлегліся родныя вёскі.
Жалем сьціскаюцца грудзі ! —
Бедныя хаткі, тапалі, бярозкі,
Ўсюды панурыя людзі.

Шмат што зрабілі іх чорныя рукі,
Вынесьлі моцныя сьпіны;
Шмат іх прымусілі выцерпець мукі
Пушчы, разлогі, нізіны.

Кінь толькі вокам да гэтага люду —
Сьціснецца сэрца ад болю:
Колькі пабачыш ты гора усюды,
Колькі нуды без патолі.

Песьня пяе, як удовіна сына,
Янку, каханьне згубіла;
Там, дзе панура хінецца каліна,
Беднага хлопца магіла.

Ў гутарках-казках аб шчасьці, аб згодзе
Сэрца навін не пачуе.
Сьціснула гора дыханьне ў народзе,
Гора усюды пануе.

Хваляй шырокай разьліла, як мора,
Родны наш край затапіла . . .
Брацьце! Ці зможам грамадзкае гора?!
Брацьце! Ці стане нам сілы?!

1909

(Далей будзе)

Зь беларускага жыцьця

Запісы беларускага фальклёру

Агульна ведама, што вялікім скарбам беларускае культуры зьяўляецца беларуская народная творчасьць. Да гэтага часу ўжо запісана й апублікавана шмат беларускіх народных песень, казак, прыказак, загадкаў і пагаворак, але нажаль тыя публікацыі былі зроблены ў мінулым стагодзьдзі, а навейшыя запісы, калі й былі робленыя, дык або ляжаць у архівах, або сьведама панішчаны. Аднак ёсьць яшчэ вялікая частка беларускае народнае творчасьці, да гэтага часу нідзе не запісаная, і яна часта гіне із сьмерцяй старэйшага пакаленьня. Лішняю была-б гутарка аб тым, што гэта паважнае заданьне беларускае інтэлігенцыі, знайходзіць і запісваць усё тое беларускае вуснае багацьце, якое яшчэ да гэтага часу не запісана й тое, што наагул мала ведамае.

На эміграцыі рэдка здараецца стрэнуць такіх беларускіх сьпявачак і казальнікаў, ад якіх можна было-б даведацца штосьці новае, або малаведамае, але яны бязумоўна ёсьць, толькі на іх у свой час не зьвяртаецца ўвагі. Для прыкладу вось адзін з такіх выпадкаў у Францыі. Тут ужо больш дзесяці гадоў жыве беларуская сям'я, якая паходзіць з Горадзеншчыны. Аб ёй было ведама, што ўсе сямейнікі ўмеюць прыгожа сьпяваць, але неяк ніхто не зьвяртаў увагі на рэпэртуар іхных песень. Толькі сёлета й бадай — што прыпадкам, з нагоды сакавіковае ўрачыстасьці, выявілася, што ў іхным рэпэртуары ёсьць песьні, да гэтага часу нідзе не запісаныя, ды ёсьць шмат вар'янтаў ужо запісаных і згарманізаваных песень. Сям'я паходзіць зь вёскі Бэршты, павет і акруга Горадня, адтуль паходзяць і песьні.

Зрабіўшы такое «адкрыцьцё», узбройваемся магнэтафонам і ў вадзін сьвяточны дзень прыязджаем да горадзенцаў. Настрой ува ўсіх быў сьвяточны, радасны. Перад мікрафонам сядаюць: Стэпка Дышлюк з сваімі дочкамі Нінаю й Вераю, як'я з гэтае нагоды апрануліся ў беларускую нацыянальную вопратку. I паплылі родныя беларускія песьні, пераважна бытавыя, і радасныя й сумныя. Некаторыя песьні сьпяваюць з асаблівым пачуцьцём, бо як-жа інакш можна сьпяваць, напрыклад аб дарагой і каханай бацькаўшчыне? Памяць аб ёй у душах сьпявачак заўсёды сьвежая, як заўсёды зялёнаю ёсьць яліна:

> Ой ель мая, ель зялёная;
> Старана мая вясёлая!
> Цяжка мне ця прызабыцiса,
> Ўночы сплючы, а ўдзень ходзячы.
> Ўночы сплючы, а ўдзень ходзячы,
> З салавейчыкам гаворачы:
> «Салавейка, дробна пташачка,
> «Ці ня быў ты ў маёй старане?
> «Ці ня быў ты у маёй старане,
> «Ці ня плача мая й мамка па мне?»
> «Плача, плача ды ўбіваецца,
> «Сьлёзанькамі абліваецца.
> «Сьлёзанькамі абліваецца,
> «Хустачкаю абціраецца».
> Хустачка мая й бяленькая,
> Як ад сьлёзкаў ты й макрэнькая!

Канчаецца адна шпулька магнэтафоннае стужкі, запаўняецца й другая, ужо запісана 20 песень, а сьпявачкі нас запэўніваюць, што гэта толькі частка іхняга рэпэртуару. Жартам адказваем, што магнэтафон нічуць ня змучыўся; няхай толькі прыйдзе другое сьвята і ён зноў закруціцца ў іх доме.

Частку запісаных песень пераслана для апрацоўкі праф. А. Карповічу.

Л. Г.

Бітва ля ракі Ворсклы

(Заканчэньне з 3-яй бач.)

гадваюць у сваіх запісах пра тое, як, стоячы на беразе Ворсклы, хан Эдыгей даваў свой канчальны адказ Вітаўту, ужываючы вельмі абразьлівых словаў, і як Вітаўт, таксама паўз ваду, яму адказваў. Гісторыкі, праўда, ставяцца да згаданых летапісных зацемкаў вельмі крытычна. Пэўнае адно, што хан Эдыгей, маючы пад сабою дзьве вялізарныя арміі, даў князю Вітаўту запраўды абразьлівы адказ. У выніку — Вітаўт загадаў трубіць сыгнал «у бой» і ягонае войска ў брод перайшло на паўдзённы бераг Ворсклы.

Татарскія арміі адступілі тымчасам у стэп, даючы Вітаўту месца дзеля расстаўленьня арміі ў баёвы парадак.

Галоўны ўдар свае арміі Вітаўт наважыў накіраваць супраць арміі Эдыгея. Супраць арміі Тымур-Кутлука ён выдзяліў адно шмат меншую частку свайго войска. Яна мела заданьнем паўстрымліваць наступ Тымур-Кутлуковых аддзелаў. Для аховы-ж табару й тылоў свае арміі Вітаўт паставіў быў войска хана Тахтамыша.

Бітва пачалася.

Вітаўтавае рацарства зь вялікім імпэтам ударыла на армію Эдыгея. Пасьля даўгога й нязвычайна зацятага змаганьня, армія Эдыгея пачала адступаць. У гэты мамэнт армія Тымур-Кутлука прарвалася праз параўнальна слабыя аддзелы Вітаўтавага войска, якія былі пастаўленыя, адно каб паўстрымоўваць напор Тымур-Кутлука, і ўдарыла на войскі Тахтамыша. Яны ня вытрымалі неспадзяванага ўдару й уцяклі у стэп. Арміі Тымур-Кутлука ўдалося гэткім чынам, здабыўшы Вітаўтаў табар, зайсьці з тылу ягоную армію.

Як вынікае з прыгаданага вышэй апісаньня бітвы, уцёкі з поля бою Вітаўтавага саюзьніка Тахтамыша спрычыніліся да абкружэньня Татарамі літоўскага войска. Да таго-ж дзьве татарскія арміі перавышалі войскі Вітаўта колькасьцяй. Нязвычайны баявы ўздым і гэроізм Вітаўтавага рыцарства не маглі даць рады напору нязьлічаных татарскіх гордаў. Пасьля шматгадзіннага, вельмі крывавага змаганьня, Вітаўту ўсё-ж удалося прабіцца з часткаю свайго войска праз шчыльны абруч. Але тры чвэрці, прыблізна, літоўскае арміі, лягло на полі бою, у тым ліку дваццаць князёў і шмат беларускага баярства. Паў на полі змаганьня разам із рэштаю польскага рыцарства й Кракаўскі ваявода Спытэк з Мэльштыну. Але й татарскія горды мелі вялічэзныя страты. Хан-жа Тымур-Кутлук быў цяжка ранены й памёр неўзабаве ад ранаў.

Якія вялізныя страты мелі Татары, сьведчыць той факт, што яны навет не прабавалі праследаваць недабіткі літоўскае арміі. Пасьлей, праўда, Татары былі падыйшлі да Кіева, узялі з гораду 3.000 рублёў даніны (некаторыя гісторыкі кажуць, што 5.000) ,але адыйшлі назад у стэпы. Дробныя-ж татарскія разьезды падыйходзілі ў гэтым часе аж пад Луцк.

Гісторыя блізу ня ведае выпадкаў, каб навет найбольш гэніяльныя ваяўнікі не рабілі памылкаў. Памылкі гэтыя асабліва добра відаць з пэрспэктывы часу. Выразна відаць сяньня й Вітаўтавыя, з гледзішча вайсковага, памылкі ў правядзеньні бітвы ля ракі Ворсклы. Гэтак, няма сумлеву, што Вітаўт ня меў зусім або меў вельмі благую далёкую разьведку, бо ня ведаў, што за арміяй Тымур-Кутлука йдзе напярэймы ягонай арміі шмат большая й лепшая армія Эдыгея. Другою Вітаўтавай памылкай былі ягоныя перамовы з Кутлуком, тады, калі ўдарыўшы сьпярша на ягоную армію, а тады на войскі Эдыгея, ён лёгка-б кажнае зь іх паасобку разьбіў. Трэйцяй памылкай Вітаўта ў гэтак багатай у гістарычныя вынікі біцьве пры рацэ Ворскле была залішняя ўпэўненасьць у магутнасьць літоўскае арміі. Памылкаю было, бясспрэчна, і тое, што, падаўшыся на правакацыю Эдыгея, Вітаўт, які займаў вельмі добрую абаронную пазыцыю ў вілах паміж рэкамі Ворсклаю й Дняпром, перайшоў Ворсклу й прыняў бой у вадкрытым стэпе.

Але як-бы яно ня было, — вялікая армія Вітаўта была зьнішчаная. Лятуценьні Вітаўта стварыць пад сваім правадырствам вялізную імпэрыю на ўсходзе Эўропы з Масквою ўлучна і павесьці яе шляхам заходня-эўрапэйскае культуры, — ня зьдзейсьніліся. Аднак, вынікі бітвы ля ракі Ворсклы былі вялізарныя для будучага лёсу ўсходняе Эўропы. Адным з гэткіх значнейшых вынікаў было тое, што вайсковая магутнасьць Залатое Арды была пад Ворсклай зламаная і пасьля гэтага Залатая Арда пачала канчальна хіліцца да заняпаду, а так-сама й тое, што Маскоўшчына пайшла шляхам не заходнім, а ўсходнім, пераняўшы ад Татараў іхныя дзяржаўныя формы — абсалютную манархію й ненажырную прагу паняволіваць іншыя народы, трывалкія й да сяньня, хоць ужо ў выглядзе камуністычнае дыктатуры. Ня маючы досыць моцы паўстрымаць без дапамогі звонку што-раз гвалтоўнейшы напор Маскоўшчыны ў пасьлейшыя часы, Вялікае Княства Літоўскае трапіла пад уплывы Польшчы. Баярства ягонае, спалянізаваўшыся, пераняло ад польскіх магнатаў найгоршыя іхныя рысы, прыкладам, палітычную анархію, якая й спрычынілася да ўпадку абодвух гаспадарстваў.

Пасьля балю

(З радыёвай хвалі «Вызваленьня»)

Дарагія Грамадзяне!

Чэсна папрацавалі працоўныя Савецкага Саюзу ў гонар кастрычніка, каб здаць, аддаць, наддаць роднай партыі хлеб, мяса, малако й іншыя прадукты. Удзячная партыя не забылася пра сваіх жывіцеляў і 7-га лістапада адудзячылася ім усенародным балем. Вось мы пабачылі самалёты, танкі ды іншыя гарматы — зялезны кулак партыі; далей — бегалі з транспарэнтамі й сьцягамі; таксама пабачылі нашых родных калектыўных і яшчэ ня вычышчаных правадыроў у добрым здароўі й добрым выглядзе; глытаўкі нам захрыплі ад крычаньня «ура!», а рукі папухлі ад воплескаў. Незабыўны дзень! Але скончыўся. Таму й нашыя разважаньні аб ім скончым прыказкай: «На дзень лады, на век бяды».

Цяпер, калі родная партыя закаціла нам такі гучны баль, яна можа — і будзе — дамагацца, каб мы зь месца ўключаліся ў вахты, спаборніцтвы й забавязаньні ў гонар І-га мая і да імянінаў гэтага бальшавіцкага сьвятога ізноў здалі, дадалі, наддалі роднай партыі. Час кароткі: да мая няцэлых шэсьць месяцаў, таму стаханаўскімі тэмпамі трэба ўлучацца.

Я ведаю, грамадзяне, што нейкае «ніба-нічо», або іншая «нічавошка» — а гэтакіх у Савецкім Саюзе знойдзецца каля 190 мільёнаў — скрывіцца й скажа што, параўнальна, баль быў закароткі. Вось-жа, грамадзяне, трэба думаць дыялектычна: мы будуем нейкі камунізм. Гмах мае быць высотны, можна сказаць, хмарадзёр, а мы за 40 гадоў усё яшчэ пэцкаемся з фундамантамі. Гэтак мы й за тысячу год да даху не дабудуемся.

Замала часу на разрыўкі? Э, гэта дэструкцыйная прапаганда й злоснае выкрыўленьне савецкай рэчаіснасьці. Кажны, хто адбахаў паўтары або дзьве нормы, можа зусім спакойна ісьці станавіцца ў чаргу: муж па бульбу й газу, жонка па крупы й малако. А дзяцей-піянэраў варта пасьлаць у пустыню калгаснага рынку: а можа там зьявіцца капуста або памідоры . . . А стоячы ў чарзе, можна мець часу й нагоды на разрыўкі: напрыклад, можна ўшчыпнуць суседку — знатную сьвінарку, можна крытыкаваць старшыню суседняга калгасу, а палымяныя патрыёты могуць назіраць за палётамі штучных спадарожнікаў Зямлі або разважаць, калі бальшавіцкія ракеты палятуць на Месяц. Чаго ня можна прыдумаць і як можна павесяліцца, стоячы ў чарзе па селядцы? . . .

I дарэчы, грамадзяне, калі мы ўжо прыгадалі пра Месяц, дык пагутарым на гэтую тэму. Да гэтага часу Месяц выконваў функцыі сымпатычнага, натуральнага спадарожніка Зямлі. Ён займаўся прыплывамі й адплывамі мора ды быў дыскрэтным пасярэднікам закаханых параў. Прыкладам, Рыгора выслалі на цаліну ў Казахстан, Ганулля засталася ў Гомелі, вось-жа ў пэўным умоўленым часе абое — ён з цаліны, яна з Гомеля глядзелі на Месяц і там сустракаліся позіркамі ды думкамі. Праўда, часам сабака, як яму балелі зубы, завыў на Месяц, але гэта зусім не памяншала вартасьці гэтай плянэты. Ну, і гэта, больш менш, была роля Месяца.

Цяпер-жа родная партыя пастанавіла падпарадкаваць гэтую плянэту. Бедны Месяц! . . .

Здавалася-б, нашто Хрушчову гэта пустая, сьцюдзёная плянэта?

Вось-жа, грамадзяне, у гэтым ёсьць глыбока-палітычна-хрушчовы сэнс. Там, на Месяцы, Хрушчоў мае намер зьдзейсьніваць свае дзьве галоўныя ідэі: будаваць камунізм і асвоіць цаліну. Бо, як мы ўжо сказалі, на Зямлі камунізм усё яшчэ ня вышаў вышэй за фундаманты, а цаліна не дае спадзяванага ўраджаю.

Увага, увага, грамадзяне! Неўзабаве можа родная партыя зьвернецца з заклікам да гэтак званых «юных патрыётаў» дабраахвотна пад прымусам ехаць на Месяц асвойваць цаліну. Тады Гануля з Гомеля й Рыгор з Казахстану — замест думкамі й позіркамі — змогуць сустрэцца на Месяцы зусім пацалавальна. Можа скажаце, што тэхніка ня перадавая...

Але няма такога благога, каб яно ня выйшла на добрае. Нам, грамадзяне, асваеньне Месяца можа быць вельмі карысным. Прыйдзе-ж у канцы такі мамэнт, калі мы зможам родных, калектыўных правадыроў калектыўна ссыпаць у плянэтарны самалёт, і замест на Калыму выслаць далей — на Месяц. Хай там на здароўе будуюць камунізм і асвойваюць цаліну. А тады Гануля з Гомеля й Рыгор з Казахстану сустрэнуцца дома — на Беларусі.

Тады скончыцца хрушчовіна з сусловінай і пачнецца нармальнае людзкае жыцьцё. Вось што, грамадзяне . . .

ПС

Фэльетон

Аб юбілеі, падзяках, падпісчыках і іншым . . .

Эгэ, хлопцы! Малайцы ды й толькі, што й гаварыць . . . Такі юбілейны дванаццацібачынны нумар адкацілі! Хто мог спадзявацца! Аж я з захапленьня на месцы ўседзець ня мог, чытаючы.

— Глядзі, — кажу жонцы — бачыш, для якой саліднай фірмы я працую?! —

— Ну а ці пішуць-жа, калі за тваю пісаніну плаціць пачнуць? — спыталася мая «дарлінг». — Ты тут ізноў аб грашох, — пачаў я — чакай-жа, на бацькаўшчыну вернемся . . .

— Фу, салідная фірма! — зморшчылася яна — як была дрэнь, так і ёсьць. Дрэнь ды й годзе!

Але дзе-ж тут некаторым зразумець веліч цэлае падзеі. Таму-ж і веліч! Тут важнейшае, вызначнейшае, чым грошы. Ба! больш важнае навет, чым жыцьцё наша. Справу гістарычнае, эпахіяльнае вагі праводзім. Якую важную справу — я й сам ня ведаў, аж пакуль юбілейны із захапленьнем не прачытаў.

I аб чым толькі не даведаўся. I загалоўкі неяк чуць не на адзін капыл: то аб дзесяцігодзьдзі, то аб шляхох, то аб юбілеі . . . I як не хвалілі! I за прынцыповасьць, і за ахвярнасьць, і за непахісчасьць, і за нястомнасьць, і за вытрыванасьць . . . Аж да «Нашае Нівы» параўналі .Нехта навет аб гэраізьме ўспомніў. Было, відаць, усё. Сам рэдактар, праўда, сьціплым прыкінуўся: «ня прэтэндуем да ролі «Нашае Нівы» . . . Але й паводля яго «Бацькаўшчына» ёсьць . . . **«бадай адзіным свабодным беларускім голасам у сьвеце».** Гэтае ледзь заўважнае ў вагульнай шумісе **«бадай»** крышку нэўтралізуе цэласьць сказанага. Але . . . шыла зь мяшка вылезла. Бо ўжо чым-як-чым, але хіба-ж ня гэтым **«адзіным»** нам ганарыцца .Праўда, грэх было-б ня ўспомніць аб заакіянскіх саладушн'ках, што раз узімку і другі раз пад вясну таксама незалежніцкую **адзіную** (на другім кантынэнце!) у сьвет пускаюць. Але хто-ж да іхнае паважна адносіцца? Дык гэты **«бадай адзіны» так і ёсьць адзіны.** I хіба-ж ня гэтым адзіноцтвам нам хваліцца. Колькі-б іх пры добрай волі й працавітасьці быць магло! Не калекі-ж мы!

Але, ужо калі й адзінае, дык хаця-ж каб добрае, хаця-ж каб на ўзроўні. Дык дзе-ж там! Тут Янка на сёмай бачыне дысанансам у вагульнапахвальным хоры бубніць: «трэйцяя загана . . . (аб першых дзьвюх самі не палянуйцеся й прачытайце. Усё чакаеце, каб я вам пальцам тыцнуў! — М. К-р). «**Трэйцяя загана . . . гэта — мова «Бацькаўшчыны»**. От табе й на! Другое шыла зь мяшка. Але тут рада ёсьцека, а як-жа «. . . **я адзіны, прынамся на эміграцы, беларускі мовавед і з гэтым трэба лічыцца».** Ого! як важна, проста, шчыра ды й бязь ніякага скромнічаньня сказана: ізноў-жа **«адзіны»**, дык і **«трэба лічыцца».** Схавайся тут рэдактар. Куды твая мова! А дзе ўжо тут такім маленькім ,як я, казырацы . . . Давайце ізноў дарогу «адзінаму», бо «з гэтым трэба лічыцца». Дык і чаму-ж ня лічацца? Бо «. . . **ён** (рэдактар «Бацькаўшчыны» — М. К-р) . . . **выступае ў ролі дыктатара сусім безадказнага над моваю спэцыялістага.»**

От вам — трэйцяе шыла зь мяшка: з аднаго боку **«дыктатар . . . безадказны спэцыялісты»**, а з другога, — ізноў-жа **«адзіны» . . . із якім «трэба лічыцца».** Дык рэдактар у нас дыктатарам акаэваецца. А я думаў (ды мусіць і Янка некалі так думаў), што для дэмакратычнае інстытуцыі працуем . . . Паколькі «дыктатар» ужо выкрыты — тут трэба асьцеражней. Барані Божа чаго, што замест штодзённага хлеба прыдзецца мне есьці?

Для папраўкі тых іншых дзьвюх заганаў той-жа «адзіны», із якім «трэба лічыцца», радзіць: **«рэдакца мусіць дастаць супрацаўнёў арганізатараў, тых, што не загледзеліся ў собскі пуп, але бачаць шырака . . .»** Як гладка і ёмка сказана! Пытаньне — дзе тых «супрацаўнёў» дастаць? Ды і пры чым тут пуп? Памоему, скарэй тая-ж **глыбоканькая дзежка саладушкі.** Ды і якая на гэта рада? Тыя, што ўжо «боўць» зрабілі, сёрбаюць і будуць сёрбаць далей . . . Няма рады, няхай . . . мо як абыйдземся.

У вялікай шумісе тэй цэлай юбілейшчыны дзякавалі ледзь ня ўсе ўсім . . . Ня так беспасярэдня, проста «дзякуй», але-ж адзначалі, заслугі дзялілі, уклады ацэньвалі. Ну чакай — думаю — пэўна-ж рэгабілітуюць і пробнага падпісчыка майго Там, на тым баку за заслонай — думаю — і то рэгабілітуюць. А тут? Як-жа каб не рэгабілітавалі яго? I людзі-ж іншыя. Мусяць. Але дзе там! Няма. Цэлую газэту перачытаў, ані слова пра майго пробнага падпісчыка. Охці мне — думаю — ізноў бяда будзе. Гэтым разам не адвяжуся. Аб тым слаўным назове-загалоўку столькі напісалі: і як тое «за» і «у» выкінулі, бо не зьмяшчалася, як з таго «за» тое «а» адрэзалі ды на канец назову прытачылі. Ня можа быць — думаю — ўспомняцьжа і аб мастаку, што цэлы загаловак так памастацку адчыканіў. Ды ці толькі успомняць. I падзякуюць. Ажно няма. Скупую зацемку знайшоў у Антося: **«Лягерны свой мастак, не шкадуючы тушу, навёў літарамі, як быкі . . .»** От і ўсё. I заслуга мастака добра адзначана: **«не шкадаваў тушу»** і . . . **«літарамі, як быкі»,** а падзякі так і няма. Эх, ты скупіньдзя! Ці ведаеш, якую сьвіньню мне падлажыў . . .

Справа ў тым, што гэны «лягерны мастак», што «наводзіў літары як быкі» ўжо даўно ў Таронта сядзіць*). Пасылаў я яму пробныя нумары «Бацькаўшчыны» цэлых паўтара года. Плаці — кажу нарэшце. Даволі на дармавізну! Ня буду — кажа — ані цэнта ня дам. Калі хочаш ведаць чаму — прадаўжаў ён — распытайся ў рэдакцыі. Я ім вунь які загаловак некалі адчыканіў. I цяпер яшчэ ўжываюць і заўсёды ўжываць будуць. I ня могуць яны мне за ўдзячнасьць газэты дарма прысылаць? Як-бы яны абыйшліся без загалоўка, каб ня я? Га? — I праўда — думаю — якбы-ж яны былі без загалоўка?

З другога боку — думаю — «лягерны мастак» мо й не напуста наракае. Тым больш, параўнаўшы заслугі . . . Ёсьць-жа вунь другі супрацоўнік зь Вініпэгу. За мінулае паўгодзьдзе ягоных даслоўна пару артыкульчыкаў усяго ў газэце чытаў. Але, атрымаўшы лісту падпісчыкаў ад адміністратара, бачу: стаіць «гратіс», задарма значыцца газэту яму высылаюць. Эгэ — думаю — выгадна, якні-як. Супрацоўнікам лічыцца, матар'ялу таго ані на медны грош, а газэту аж лётнай поштай цэлы час атрымоўвае. Як-жа тады, параўнаўшы, «лягернаму мастаку» ня скардзіцца? Ды ўжо больш паўгоду і пробным падпісчыкам з мае волі перастаў быць і на свой памастацку выкананы загаловак ня мае магчымасьці пазіраць ды з асалодай любавацца . . . А тут цяпер у юбілейным нат і падзякі не дагадаліся выказаць. Трапіў я ў гарачую ваду із гэтым «лягерным мастаком» ды й толькі . . .

Як-жа тут быць? Га? Адміністрацыя! Парадзьце!

Міхась Козыр

*) Тут аўтар фэльетону, відаць, памылкова мае наўвеце мастака ня першага загалоўку «Бацькаўшчыны» і не загалоўку цяперашняга, бо гэтыя мастакі «ў Таронта не сядзяць». Тут, хіба, мова аб мастаку загалоўку, які быў ад № 26/29 газэты ў 1948 годзе і да № 64 ў 1950 годзе — дапіска карэктара.

УВАГА, БЕЛАРУСЫ АЎСТРАЛІІ

У сувязі з адмысловым зваротам да беларускае эміграцыі ў справе ДАРУ САКАВІКА на Фонд БНР, які быў зьмешчаны ў папярэднім нумары «Б-ны», просіцца ўсіх нашых суродзічаў якім ня будзе прадстаўлена падпісная ліста слаць грошы на наступны адрас:

Z. B. V.
1, Swift St.,
Northcote, Victoria
Australia.

АБВЕСТКА

ЗБМ у Клыўлэндзе гэтага году выдае прыгожыя каляровыя калядныя карткі. Будзе 17 розных, каштуюць таксама, як і амэрыканскія. Заклікаем паважанае грамадзтва набываць беларускія карткі, чым кажны дапаможа ў выданьні вялікага «Беларускага Песеннага Зборніка».

Таксама просім купляць насьценную Пагоню, даход пойдзе на тую-ж самую мэту. У кажнай беларускай хаце павінен быць беларускі нацыянальны герб — Пагоня.

Заказы можна накіроўваць на прадстаўніцтва «Б-ны» ў Клыўлэндзе.

Кіраўніцтва

Бацькаўшчына

Беларускі тыднёвік палітыкі, культуры й грамадзкага жыцьця.

Выдавец: Уладзімер Бортнік

РЭДАГУЕ КАЛЕГІЯ